

УДК 614.84, 614.8

Г.П. Перепелятніков, д-р біол. наук, ст. наук. співроб., О.М. Євдін, О.П. Яцюк, канд. хім. наук

НОРМАТИВНЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Викладено основні проблеми нормативного та методичного забезпечення сфери цивільного захисту. Висвітлена роль Українського НДІ цивільного захисту ДСНС України, як провідного наукового закладу, створеного для вирішення актуальних завдань нормативно-методичного забезпечення в сфері цивільного захисту. В узагальненому вигляді наведено розроблені інститутом нормативні та методичні документи та визначені основні актуальні завдання з подальшого забезпечення ними сфери цивільного захисту.

Ключові слова: цивільний захист, нормативне забезпечення, методичне забезпечення.

G. Perepelyatnikov, Dr. Sc. Science, art. sciences. spivrob., O. Yevdin, A. Yatsyuk, PhD. Chem. Science

NORMATIVE AND METHODOLOGICAL PROVISION OF CIVIL PROTECTION

The basic problem, regulatory and methodological support civil protection. The role of Ukrainian Research Institute of Civil Protection DSNS Ukraine as a leading research institution created to address the pressing challenges of regulatory and methodological support in the field of civil protection. In summary, the institute are designed regulatory and methodological documents and identifies the key objectives relevant to further ensure their civil protection.

Keywords: civil protection, regulatory support, provide guidance.

З усіх надзвичайних ситуацій, що можуть виникнути в мирний час, найбільш масовими та небезпечними є надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру. Своєчасне проведення робіт, пов'язаних із запобіганням і реагуванням на ці надзвичайні ситуації та захистом населення і територій від них, залежить від багатьох чинників, серед яких визначальним є нормативне та методичне забезпечення функціонування системи цивільного захисту (ЦЗ). Нормативне забезпечення включає нормативно-правові акти (закони, підзаконні акти, зокрема: постанови, розпорядження, укази тощо) та нормативні документи (стандарти, норми, правила, регламенти, настанови тощо). Методичне забезпечення включає рекомендації, підручники, навчальні посібники, довідники, пам'ятки та інші.

На сьогодні безпосереднє керівництво діяльністю Єдиної державної системи ЦЗ здійснює Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), яка реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. Нормативне та методичне забезпечення робіт, пов'язаних із запобіганням і реагуванням на надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру та захистом населення і територій не задовольняє повною мірою потребам сьогодення. Тому розробка нормативних та методичних документів являється для Українського НДІ цивільного захисту (УкрНДІЦЗ), який підпорядковано ДСНС України (УкрНДІЦЗ є правонаступником Всеукраїнського НДІ цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру МНС України) пріоритетним напрямом науково-дослідної роботи. Основна кількість нормативно-методичних розробок по цьому напрямку в інституті розробляється Науково-дослідним центром цивільного захисту.

Метою даної статті є проведення аналізу стану забезпечення сфери ЦЗ нормативними та методичними документами, без яких неможливо реалізовувати визначені Кодексом цивільного захисту України окремі положення, та визначити першочергові завдання з розробки найбільш актуальних документів.

В Україні нормативне забезпечення сфери захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру починалось з розробки та прийняття Законів України "Про надзвичайний стан" [1], який було прийнято 26 червня 1992 р., "Про цивільну оборону" [2], який було введено в дію 3 лютого 1993 р., "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" [3], який було прийнято 8 червня 2000 р., "Про правові засади цивільного захисту" [4], який було прийнято 24 червня 2004 р. Також було розроблено "Єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру", яка була введена в дію 3 серпня 1998 р. [5]. (На сьогодні всі вищенаведені нормативні акти втратили чинність). Однак цих нормативних актів було явно недостатньо, тому ж практично було відсутнє методичне забезпечення цієї сфери.

Найбільш активно така робота почалась проводитись з 2005 року. За ці роки розробка нормативних і методичних документів проводилась за завданням МНС України (нині ДСНС України). До 2013 року було узагальнено та видано 2 збірника нормативних документів "Техногенна безпека" [6,7]; розроблено 21 Державний стандарт України що стосуються безпеки у надзвичайних ситуаціях (з них 15 – чинні, 6 подані до затвердження); розроблено 5 СОУ (Стандартів органів управління, МНС).

В 2013 році розроблено: проект ДБН А.3.1-XX:20XX "Прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом захисних споруд цивільного захисту"; проект ДСТУ "Безпека у надзвичайних ситуаціях. Життєзабезпечення населення у надзвичайних ситуаціях. Загальні положення"; стандарт "СОУ 75.2- 37535001 - 007:2013 Безпека у надзвичайних ситуаціях. Аварійно-рятувальні роботи під час ліквідування надзвичайних ситуацій унаслідок аварій з викиданням радіоактивних речовин. Загальні вимоги".

В сфері методичного забезпечення з 2006 року підготовлено: "Автоматизовану довідково-інформаційну систему ризику виникнення надзвичайних ситуацій", 2006; "Порядок створення, утримання та використання захисних споруд цивільної оборони у мірний час", 2006; "Тимчасовий статут дій у надзвичайних ситуаціях. Оперативно-рятувальні служби цивільного захисту", 2007 р. - проект; посібник "Дії населення в умовах надзвичайних, несприятливих побутових та нестандартних ситуаціях", 2007 р. [8]; методичні рекомендації "Ведення сільськогосподарського виробництва на територіях, забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи", 2007 р. [9]; "Методика комплексного радіаційного обстеження забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи територій (за винятком зони відчуження)", 2007 [10]; "Рекомендації щодо використання сільськогосподарських угідь населених пунктів, які за радіологічними показниками можуть бути виведені за межі 2-ї зони", 2008 [11]; практичний посібник "Дії людини в умовах небезпечних подій", 2010р. [12]; Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010. [13]; надруковано 8 томів методичних і навчальних посібників серії "Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій", 2007-2011 рр. [14-21]; "Методичні рекомендації щодо розроблення розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у складі проектної документації об'єктів", 2011 р. У 2013 р. підготовлено до публікації довідник рятувальника "Аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи з ліквідації наслідків радіаційних аварій".

З введенням в дію Кодексу цивільного захисту України [22], який набрав чинності з 1 липня 2013 року, було скасовано цілу низку Законів України, що обумовило погіршення стану нормативного та методичного забезпечення сфери цивільного захисту.

Для реалізації основних положень Кодексу виникла необхідність в терміновій розробці цілої низці нових нормативних актів та приведенні у відповідність діючі. Зокрема Кодексом передбачалось розроблення 119 нових нормативно-правових актів, в тому числі: 2 акти, що мають прийматися Указом Президента України; 57 актів, що мають прийматися

Кабінетом Міністрів України; 37 актів, що мають прийматися ДСНС України; 13 актів, що мають прийматися іншими Міністерствами та 10 актів, що мають прийматися обласними Державними адміністраціями.

Наказом ДСНС України від 15.02. 2013 р. №19 визначено для розроблення інститутом перелік першочергових нормативно-правових актів, до якого включено:

17 нових нормативно-правових актів;

5 змін до діючих підзаконних актів;

5 пропозицій щодо вирішення питань, які мають реалізувати окремі положення Кодексу.

Враховуючи це, Українському НДІ цивільного захисту, Державною службою України з надзвичайних ситуацій було поставлено завдання щодо термінової розробки у 2013 році цих нормативно-правових актів, які і ввійшли в розроблене в інституті технічне завдання на виконання НДР. Робота виконувалась в стисли терміни, але завдання було виконано.

За результатами виконання НДР було вперше розроблено, погоджено і затверджено Кабінетом Міністрів України такі нормативно-правові акти:

- «Про затвердження Переліку суб'єктів господарювання, в яких створюється відомча пожежна охорона» [23];

- „Про затвердження Порядку подання і реєстрації декларації відповідності матеріально – технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки” [24];

- «Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту” [25];

- „Про затвердження Положення про добровільні формування цивільного захисту” [26];

- “Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту” [27];

- „Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” [28];

- „Про затвердження Порядку функціонування добровільної пожежної охорони” [29]; та розпорядження Кабінету Міністрів України „Про схвалення Концепції розвитку та технічної модернізації системи централізованого оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій” [30];

Також Науково-дослідним центром цивільного захисту було розроблено, погоджено та надані на розгляд Кабінету Міністрів України для затвердження 9 проектів постанов:

- „Про типові положення про функціональну і територіальну підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту”;

- „Про визначення Критеріїв утворення державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин) Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту в адміністративно-територіальних одиницях та перелік суб'єктів господарювання, де утворюються такі підрозділи (частини)”;

- „Про затвердження Положення про спеціалізовані служби цивільного захисту”;

- „Про затвердження Порядку створення формувань цивільного захисту, їх завдань і функцій”;

- „Про затвердження Положення з організації оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту”;

- „Про затвердження Порядку створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку”;

- „Про затвердження типового договору оренди захисних споруд цивільного захисту”;

- „Про затвердження Переліку об'єктів, що належать суб'єктам господарювання, проектування яких здійснюється з урахуванням вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту”;

- „Про затвердження Порядку проведення експертизи у сфері цивільного захисту”.

В порядку внесення змін до нормативно-правових актів були розроблені, погоджені та надані на розгляд Кабінету Міністрів України наступні 5 проектів постанов:

- Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 07.1994 № 508 „Про заходи щодо виконання Закону України „Про пожежну безпеку”;

- „Про внесення змін до Типового положення про відомчу пожежну (пожежно-сторожову) охорону”;

- „Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2001р. № 1432 „Про затвердження Положення про порядок проведення евакуації населення у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”;

- „Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 жовтня 2003 р. № 1695 дск „Про затвердження Порядку віднесення міст до відповідних груп цивільної оборони”;

- Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 02 березня 2010 р. № 227 дск „Про затвердження Порядку віднесення об’єктів національної економіки до категорій з цивільної оборони (цивільного захисту)”.

Крім того, для вдосконалення нормативно-правового забезпечення сфери цивільного захисту було надано 5 наступних пропозицій до Кабінету Міністрів України та Міністерству охорони здоров'я України що стосуються:

- доцільності розроблення Порядку функціонування системи моніторингу і прогнозування надзвичайних ситуацій, визначення переліку установ та організацій, які належать до суб’єктів моніторингу, спостереження, лабораторного контролю і прогнозування надзвичайних;

- доцільності розроблення проекту постанови Кабінету Міністрів України “Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування суб’єктів господарювання в особливий період”;

- аналізу Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями та у разі потреби розроблення та подання Уряду проекту постанови Кабінету Міністрів України „Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. № 368 „Про Порядок класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями”;

- проекту постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження порядку проведення атестації формувань та працівників служби медицини катастроф щодо відповідності фахового рівня підготовки та стану здоров'я для надання екстреної медичної допомоги постраждалим безпосередньо в зоні надзвичайної ситуації”;

- проекту постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження Типового положення про центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф”.

У найближчій перспективі робота з імплементації в державі Кодексу цивільного захисту України полягає в подальшому розробленні і прийнятті передбачених цим документом нормативно-правових актів та розширенні методичного забезпечення всіх робіт, що стосуються сфери захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру.

Висновки.

1. До 2013 року нормативне і методичне забезпечення сфери захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру базувалось на ряді нормативно-правових документів. За цей час було розроблено низку нормативно-правових актів, ряд нормативних документів та значну кількість методичного, навчального та довідкового матеріалу.

2. З введенням в дію Кодексу цивільного захисту України, було скасовано цілу низку Законів України, в тому числі і Закон України "Про цивільну оборону України", що обумовило гостру проблему нормативного і методичного забезпечення реалізації основних положень цього Кодексу. Це зажадало розробки 119 нових нормативно-правових актів, в тому числі внесення змін до чинних підзаконних актів.

3. У 2013 році Науково-дослідним центром цивільного захисту розроблено стандарт СОУ МНС, 17 нових нормативно-правових актів, 5 змін до діючих підзаконних актів та 5 пропозицій щодо вирішення питань, які мають реалізувати окремі положення Кодексу, а також довідник рятувальника "Аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи з ліквідації наслідків радіаційних аварій".

На найближче майбутнє в цьому напрямку ще потрібно розробити 92 нормативно-правових документа, включаючи вдосконалення та адаптацію існуючих. Для повного забезпечення сфери захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, також потрібно розробити нове, адаптоване до завдань Кодексу цивільного захисту України, методичне забезпечення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України „Про надзвичайний стан”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 37, ст.539.
2. Закон України „Про цивільну оборону”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 14, ст.124.
3. Закон України „Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 40, ст.337.
4. Закон України „Про правові засади цивільного захисту”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 39, ст.488.
5. Єдина державна система запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру.
6. Техногенна безпека. Т.1.: Нормативні документи Тех38 (витяги). - К.: ДП НВП "Спецпожсервіс" – 2005. – 400с.
7. Техногенна безпека. Т.2.: Нормативні документи Т38 (витяги). - К.: ДП НВП "Спецпожсервіс", 2006. – 400с.
8. Дії населення в умовах надзвичайних, несприятливих побутових та нестандартних ситуаціях. - К.: "Атіка-Н", 2007. – 92 с.
9. Ведення сільськогосподарського виробництва на територіях, забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи//Методичні рекомендації. - К.: Атіка-Н, 2007. - 196 с.
10. Методика комплексного радіаційного обстеження забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи територій (за винятком зони відчуження). - К.: Атіка-Н, 2007. - 60 с.
11. Рекомендації щодо використання сільськогосподарських угідь населених пунктів, які за радіологічними показниками можуть бути виведені за межі 2-ї зони. - К.: Атіка, 2008. – 108 с.
12. Дії людини в умовах небезпечних подій (Друге видання, перероблено і доповнено). - К.: "Видавництво КіМ", 2010. – 352 с.
13. Національний класифікатор України. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010. - Видання офіційне. - К. :Держспоживстандарт України. – 2010. – 19 с.
14. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т.1. Техногенна та природна безпека. - К.: "Видавництво КіМ", 2007. – 636 с.
15. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т.2. Організація управління в надзвичайних ситуаціях. - К.: Купріянова, 2007. – 303 с.
16. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т.3. Інженерно-технічні заходи цивільного захисту (цивільної оборони) та містобудування. - К.: "Видавництво КіМ", 2008. – 152 с.

17. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т. 4. Евакуація населення у надзвичайних ситуаціях. - К.: "Видавництво КіМ", 2008. – 288 с.
18. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т. 5. Небезпечні хімічні речовини та заходи захисту від них. - К.: "Видавництво КіМ", 2010. – 472 с.
19. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т. 6. Захисні споруди цивільного захисту (цивільної оборони). - К.: "Видавництво КіМ", 2011. – 495 с.
20. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т. 7. Робота начальників підрозділів і служб Оперативно-рятувальної службі цивільного захисту з організації рятувальних та інших невідкладних робіт. Можливості аварійно-рятувальних формувань Оперативно-рятувальної службі цивільного захисту. - К.: "Видавництво КіМ", 2010. – 352 с.
21. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Організація інженерного забезпечення заходів та сил цивільного захисту щодо ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків. - К.: КІМ, 2011. – 392 с.
22. Кодекс Цивільного захисту України: чинне законодавство із змінами та допов. На 25 липня 2013 року: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2013. – 102 с.
23. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2013 № 397 "Про затвердження Переліку суб'єктів господарювання, в яких створюється відомча пожежна охорона". - Офіційний вісник України (офіційне видання) від 18.06.2013 р., № 43, стор. 18, стаття 1540, код акту 67393/2013.
24. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2013 № 440 "Про затвердження Порядку подання і реєстрації декларації відповідності матеріально – технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки". - Офіційний вісник України (офіційне видання) від 09.07.2013 р., № 49, стор. 53, стаття 1757, код акту 67649/2013.
25. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 443 "Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту". - Офіційний вісник України (офіційне видання) від 12.07.2013 р., № 50, стор. 41, стаття 1787, код акту 67689/2013.
26. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2013 № 616 "Про затвердження Положення про добровільні формування цивільного захисту". - Офіційний вісник України (офіційне видання) від 13.09.2013 р., № 68, стор. 186, стаття 2480, код акту 68581/2013.
27. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту. - Офіційний вісник України (офіційне видання) від 31.01.2014 р., № 8, стор. 341, стаття 245, код акту 71220/2014.
28. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" - Офіційний вісник України (офіційне видання) від 06.12.2013 р., № 92, стор. 23, стаття 3386, код акту 70321/2013.
29. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку функціонування добровільної пожежної охорони". - Офіційний вісник України (офіційне видання) від 30.08.2013 р., № 64, стор. 19, стаття 2325, код акту 68388/2013.
30. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції розвитку та технічної модернізації системи централізованого оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій". - Офіційний вісник України (офіційне видання) від 31.01.2014 р., № 8, стор. 363, стаття 253, код акту 71278/2014.

